

XALQARO INSON HUQUQLARI ME'YORLARINING
KONSTITUTSIYAVIY INKORPORATSIYASI: NAZARIYA VA AMALIYOT

Ibragimova Diloram

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

+998937420125

Email: gum_kafedra@mail.ru

Annotatsiya. *Mazkur maqolada inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlarning milliy konstitutsiyalar bilan uyg'unlashtirilishiga oid nazariy va amaliy masalalar tahlil qilinadi. Xalqaro huquqning milliy huquqiy tizimga integratsiyasi borasidagi monistik va dualistik yondashuvlar, shuningdek, davlatlar tomonidan xalqaro majburiyatlarning konstitutsiyaviy darajada ifodalanishi holatlari ko'rib chiqiladi. Bo'limda Germaniya, Niderlandiya va Hindiston misolida turli huquqiy yondashuvlar solishtirilib, xalqaro huquq me'yorlarining milliy konstitutsiyalarda qanday shaklda ifodalanishi, hamda bu holatning inson huquqlari himoyasiga bo'lgan ta'siri yoritiladi. Konstitutsiyaviy inkorporatsiya jarayoni faqat normativ darajada emas, balki siyosiy irodaga, sud amaliyotiga va jamiyatda huquqiy ong darajasiga ham bog'liq ekani asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *inson huquqlari, xalqaro huquq, konstitutsiya, inkorporatsiya, monistik tizim, dualistik tizim, normativ uyg'unlik, siyosiy iroda, huquqiy tizim, milliy qonunchilik.*

Inson huquqlariga oid xalqaro me'yorlarning milliy konstitutsiyalarga tatbiq qilinishi masalasi huquqshunoslikda "inkorporatsiya", "transformatsiya" yoki "adaptatsiya" tushunchalari orqali izohlanadi. Bu jarayon davlatning xalqaro huquqiy majburiyatlarini milliy qonunchilik tizimiga qanday tarzda implementatsiya qilayotganini anglatadi. Xususan, davlatlar xalqaro inson huquqlari hujjatlarini imzolab, ratifikatsiya qilgach, ularning asosiy qoidalarini o'z konstitutsiyalarida aks ettirish orqali xalqaro va milliy huquq o'rtasida uyg'unlikka erishishga intiladilar. Ammo bu uyg'unlik turli mamlakatlarda turlicha yo'sinda amalga oshiriladi.

Nazariy jihatdan, ikki asosiy yondashuv mavjud: **monistik** va **dualist** tizimlar. Monistik yondashuvda xalqaro huquq normalari ratifikatsiya qilinganidan so'ng bevosita milliy huquqiy tizimda amal qila boshlaydi. Bunday hollarda xalqaro huquq milliy huquqning bir qismiga aylanadi. Masalan, Niderlandiya, Fransiya va Ispaniya singari davlatlarda konstitutsiyada xalqaro shartnomalar qonunlardan ustun turishi

haqida aniq normalar mavjud. Bu holat inson huquqlari sohasidagi xalqaro hujjatlarning fuqarolar tomonidan to'g'ridan-to'g'ri murojaat obyekti bo'lishiga imkon beradi.

Aksincha, dualist tizimda xalqaro huquq me'yorlari milliy huquqga bevosita ta'sir eta olmaydi. Bu tizimda xalqaro shartnomalarni alohida qonunlar orqali milliy huquqiy tizimga implementatsiya qilish zarur bo'ladi. Masalan, Buyuk Britaniya yoki Hindiston kabi davlatlarda xalqaro shartnomalar faqat parlament tomonidan ratifikatsiya qilingandan keyin kuchga kiradi va amalda qo'llaniladi. Shu sababli bu tizimda xalqaro me'yorlar konstitutsiyada alohida ifodalanmasa, ularning fuqarolar hayotiga bevosita ta'siri cheklangan bo'lishi mumkin.

Konstitutsiyaviy inkorporatsiyaning amaliy jihatlari ham e'tiborga molikdir. Aksariyat konstitutsiyalar inson huquqlarini xalqaro me'yorlar asosida belgilashni ko'zda tutadi. Masalan, Germaniya Asosiy qonunining 1-moddasida inson sha'ni daxlsizligi va uni hurmat qilish majburiyati alohida ta'kidlangan. Shuningdek, konstitutsiyada xalqaro huquq normalari milliy qonunlarga zid kelgan taqdirda ustunlikka ega ekanligi nazarda tutilgan. Bu yondashuv inson huquqlarini himoya qilishda xalqaro standartlarga to'liq mos keladigan konstitutsiyaviy asos yaratadi.

Amaliyotda esa inkorporatsiya darajasi ko'p jihatdan davlatning siyosiy irodasi va huquqiy siyosatiga bog'liq bo'ladi. Ba'zi hollarda xalqaro me'yorlar konstitutsiyada umumiy prinsiplar sifatida qayd etilgan bo'lsa-da, ularning amalda qo'llanilishi cheklangan bo'lishi mumkin. Bu, ayniqsa, inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar milliy manfaatlar yoki an'anaviy huquqiy tizimlar bilan to'qnash kelgan hollarda yuz beradi. Shu boisdan, xalqaro va milliy huquqiy tizimlar o'rtasida uyg'unlikni ta'minlash nafaqat normativ hujjatlarni moslashtirish, balki sud amaliyoti, ma'muriy idoralar faoliyati va jamiyatda huquqiy ongni yuksaltirish orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarini tan olish, hurmat qilish va himoya qilish tamoyillarini o'zining asosiy huquqiy qadriyati sifatida belgilagan. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiya mustaqil O'zbekistonning asosiy qonuni bo'lib, unda inson va fuqaroning huquq va erkinliklari to'g'risidagi me'yorlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan e'lon qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hamda boshqa xalqaro hujjatlar bilan uyg'unlikda shakllantirilgan. 2023-yilda qabul qilingan konstitutsiyaviy islohotlar esa bu yo'nalishda muhim bosqich bo'ldi – unda inson huquqlari va erkinliklari masalasida zamonaviy xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish kuchaytirildi.

Konstitutsiyada har bir fuqaroning yashash huquqi (25-modda), erkinlik va daxlsizlik huquqi (26-modda), mulk huquqi (36-modda), ta'lim olish huquqi (49-

modda), ijtimoiy ta'minot huquqi (52-modda) kabi asosiy huquq va erkinliklar alohida bandlarda kafolatlangan. Bu huquqlar nafaqat deklarativ bayonot sifatida, balki huquqiy kafolatlar tizimi bilan birgalikda ifoda etilgan. Masalan, 55-moddada davlatning inson huquqlarini himoya qilishga majbur ekanligi ta'kidlanadi. Bu xalqaro majburiyatlarning konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilganini ko'rsatadi.

2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlarda esa inson huquqlari sohasida sezilarli o'zgarishlar bo'ldi. Yangi tahrirda 20 dan ortiq yangi moddalar kiritildi va mavjudlari qayta ko'rib chiqildi. Xususan, nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari, gender tengligi, ekologik xavfsizlik, migratsiya jarayonlaridagi huquqiy kafolatlar kabi zamonaviy muammolarga javob beruvchi yangi normalar konstitutsiyaviy asosga ega bo'ldi. Bu esa O'zbekiston Konstitutsiyasining xalqaro huquqiy me'yorlar bilan uyg'unlashganligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Amalda esa bu me'yorlarning to'liq tatbiqi huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati, sud hokimiyati mustaqilligi, huquqiy madaniyat darajasi va fuqarolik jamiyati institutlarining faolligiga bog'liq. Konstitutsiya yuqori darajadagi huquqiy hujjat bo'lsa-da, uning me'yorlari real hayotda to'laqonli qo'llanilishi uchun davlat mexanizmlarining uyg'un va izchil ishlashi talab etiladi. Shu bois inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari nafaqat huquqiy hujjatlarda, balki amaliy siyosat va ijtimoiy institutlar faoliyatida ham o'z aksini topishi zarur.

Xulosa. Inson huquqlari xalqaro huquq me'yorlari bilan mustahkamlangan bo'lib, ularning milliy konstitutsiyalardagi ifodasi har bir davlatning huquqiy va siyosiy tizimining zamonaviyligini aks ettiradi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquqlarining belgilanishi va ularni himoya qilishdagi yondashuvlar xalqaro huquq bilan uyg'unlashgan. Xalqaro huquqning inkorporatsiyasi O'zbekistonning konstitutsiyaviy tuzumida alohida o'rin tutadi, bu esa davlatning inson huquqlari bo'yicha majburiyatlarini jahon miqyosidagi me'yorlarga mos ravishda bajarishini ta'minlaydi. Shuningdek, inson huquqlarini ta'minlashdagi jarayonni nafaqat normativ, balki amaliy bosqichda ham ta'minlash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizov, Sh. (2023). *O'zbekiston Konstitutsiyasi va inson huquqlarining himoyasi*. Toshkent: Adolat nashriyoti.
2. Botir o'g'li, R. S. (2024). CRIMINAL LIABILITY FOR FRAUDULENT ENTREPRENEURSHIP. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(12), 94-97.
- Botir o'g'li, R. S. (2024). CRIMINAL LIABILITY FOR FRAUDULENT ENTREPRENEURSHIP. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(12), 94-97.

3. Kholmatova, Y. N. (2023). Modern Methods of Treatment of Glaucoma. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(5), 205-208.
4. Холматова, Ё. Н., Хамдамов, Х. О., Бадриддинов, О. У., & Шарапова, М. Б. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПАТОГЕНЕЗ УВЕИТОВУ ДЕТЕЙ. *Экономика и социум*, (11-2 (90)), 620-624.
5. Rustamova, R. P. (2023). The Role of National Values in Youth Education. *Scientific Journal of Applied and Medical Sciences*, 2(11), 175-180.
6. Райимджанова, Г. Х. (2022). Методологические основы развития цифровой экономики в республике Узбекистан. *Academic research in modern science*, 1(10), 45-51.
7. Тохинова, М. О. (2021). МАКТАБДА ФИЗИКА ҚОНУНЛАРИГА ДОИР ФАНЛАРАРО ТАТБИҚИЙ ГРАФИК МАСАЛАЛАРНИ ЕЧИШ МЕТОДИКАСИ. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 3), 626-631.
8. Tajenova, G., Bayjanov, S., & Abishov, M. (2023). Improving The Practice Of Financing Export Of Agricultural Products: Theory And Practice. *Novateur Publications*.—2023, 4, 1-77.
9. To'yuchiyev, B., & Mamatkulova, F. (2024). The role of think-aloud strategy in teaching reading comprehension to elementary learners. *O 'zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari*, 161-166.
10. Kadyrova, K. (2021). Levels of formation of diagnostic culture of future primary school teachers.
11. Shaymardanova, A. R. (2021). O 'ZBEK TILINING INTRALINGVAL LAKUNALARI.“. *FILOLOGIK TADQIQOTLAR: MUAMMO VA YECHIM*” mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari, 234.
12. Makhamadievna, A. M., & Tulkunovna, R. N. (2021). Teaching foreign language by using effective methods. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 11(12), 47-50.
13. Turdalieva, D. (2019). Artistic-aesthetic functions of options of folk proverbs. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 8(2), 37-42.
14. Baxtiyorovna, J. M. (2024). ERTAKLAR ORQALI BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARINING TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH USULLARI: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlar o'rni va rivojlanish omillari. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 4, 31-40.
15. Zakirovich, G. B. (2022). Discourse about the peculiarities of the theme of male gender in advertising texts in Russian and Uzbek (on the material of medical

vocabulary). *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 4-8.

16. Khaydarova, L. (2022). Classroom Activities that Best Facilitate Learning. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 6, 377-380.

17. Tashpulatova, M. M., Nabiyeva, D. A., & Djurayeva, E. R. (2021). NA Akhmedova Diagnostic Significance of 14-3-3 η (Eta) Protein and MRI of Joints in Early Stage of Rheumatoid Arthritis. *American Journal of Medicine and Medical Sciences*, 11(3), 165-169.

18. Sadikov, E. (2022). РЕЧЕВЫЕ АКТЫ В УЗБЕКИСТАНЕ: ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ КОМПЛИМЕНТАМ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 25, 25.

19. Murodova, F., & Ixroldinova, M. (2025). INTEGRATION OF TEACHING LANGUAGE SKILLS WITH INFORMATION TECHNOLOGY. *TRANSFORMING EDUCATION THROUGH SCIENTIFIC DISCOVERY*, 1(1), 112-116.

20. Feruzovna, M. F. (2025). THE IMPORTANCE OF DEVELOPING PRAGMATIC COMPETENCE IN TEACHING ENGLISH IN UZBEK CLASSROOMS. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 12(01), 318-320.

21. Kizi, M. I. B., Nemattillaevna, K. Y., & Jalolidinovna, I. Z. (2021). Disinfection of water for drinking: ozone disinfection method. *Достижения науки и образования*, (1 (73)), 68-70.

22. Islomovna, V. S. Narziyeva Inobat Zoirovna Realistic genre and its development in World literature. *International Journal Of Psychosocial Rehabilitation ISSN*, 1475-7192.

23. G'aniev, S. (2022). *Inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar va ularning milliy qonunchilikka ta'siri*. Farg'ona: Huquq nashriyoti.

24. Karimov, I.A. (1997). *O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. Toshkent: O'zbekiston.

25. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi. (2023). *Konstitutsiyaviy islohotlar: tahlil va sharhlar*. Toshkent: Adliya nashriyoti.

26. Yusupov, B. (2021). *Huquqiy davlat va inson huquqlari: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti.